

AZ ÚJKORI ÁLLAM

MINT

SZABADSÁG-, KÖTELESSÉG- ES MUNKASZERVEZET.

EMLÉKBESZÉD

A BUDAPESTI

M. K. TUDOMÁNY-EGYETEM UJJÁALKOTTATÁSÁNAK

1874. Jun. 25-én megünnepelt 94-ik évfordulóján,

KAUTZ GYULA,

jogtudor, a nemzetgazdaság s pénzügytan ny. r., a magyar közjog jogosított, és a politika m. tanára; a magyar tud. akadémia rendes, az országos közoktatási és statistikai tanácsok, a m. kir. természettudományi társulat, az állam vizsgálati bizottság jogtörténelmi és államtudományi osztályának tagja, az első magyar iparbank elnöke, országos képviselő, a jog- és államtudományi kar volt dékánja, s az egyetem e. i. Rectorától.

Tisztelt Gyülekezet!

Kilenczvennegyedik évfordulóját ünnepeljük ma azon ránk nézve emlékezetes és nagy napnak, a midőn egy, századának fejedelmei közt igazi fejedelmi helyet elfoglalt, szellemével egy egész világot, szívével a nemzetet, melynek gyermekei vagyunk, felölelt, halhatatlan emlékü, s általunk szentelt hamvaiban ma is áldott királyasszony ez általa újjá alkotott országos főiskola csarnokait megnyitatta! – Megünnepeljük e napot azért, hogy újjólag és ismételten kifejezést adjunk a kebleinket eltöltő kegyelet s hála érzetének a nagy alapítók iránt; de meg azért is, hogy feléleszszük lelkeinkben emlékét azon dicsőült szellemek fényes sorának, kik Ovid: „artibus ingenii iis quaesita est gloria multis”-sza szerint a tudomány és oktatás magasztos ügyének szentelt ez anyaintézet fejlődése és megszilárdulása körül fáradtak, a most élők számára az utat egyengetve, mint magasból világító fényoszlopok és kalauzok járdaltak előttünk, s a kikkel való szellemi összefüggésnek és kapcsolatnak tudata mindnyájunkra, legyünk akár tanító akár tanuló tagjai e főiskolának: csak emelő, buzdító, s lelkesítő lehet!

Ez öröm- és ünnepnap alkalmából emelem tisztelőből folyó feladatomból fogva, igénytelen szavamat; emelem különösen egy tárgyban, mely azon ismeretkörrel, melynek tanári karához tartozhatni büszkeségemnek tekintem, szoros kapcsolatban áll; egy tárgyban, mely nem csekély részben a jog és politika tudományának és bölcséletének productuma, sőt sajátlag az összes modern szellemfejlődés legfelső alkotványa; – egy tárgyban, a mely dacára sokoldalú meghányattatásának, még egynél több vonatkozása szerint kellőképp megvilágosítva nincs; a halhatatlan britt költő Schakspeare szerint egy mysterium, ¹⁾ melynek teljes kimagyarázására sem nyelv, sem toll nem elégséges; s annyi milliók gondolkodása és gondoskodása, küzdelmei, és vajúdásai, reményei és vágyai, szeretete és féltése tárgyaként áll előttünk: „az újkori állam” feladványa tárgyában.

I.

Az állam világtörténeti fejlődésében három nagy korszakot különböztethetni meg, melyek mindegyike az emberi szellem és cultura e legnagyobb szerű alkotványát sajátlagos szervezetben, alapokon s irányzattal tünteti élőkbe, névszerint mint ó-, közép- és újkori államot. ²⁾

¹⁾ „There is a mystery --
-- in the soul of state,
Which hath an operation of more divine,
Than breath or pen can give expression to.

Troilus III. 3.

²⁾ V. ö. Hagen: Fragen der Zeit, vom histor. Standpunkte betrachtet (1845) II. köt. 23–91. I. Schmitthenner: Zwölf Bücher vom Staate (1839) I. kötet 16 sk. I. Laurent: Étude sur l'histoire

Az ókori állam egy nagy szilárd alapokon nyugvó hatalmi organismus, melyben egyén és család, hit és tudomány, ipar és gazdaság, jog és erkölcs különbözetlenül és gépiesen összefolyva a közületi egység és nagyság eszméjének feltétlenül alárendelve jelenkeznek. A mindent magában felölelő s absorbeáló szervezet, melynek valamennyi erő, s factor rendelkezésére áll, és érdekében működik, sem az egyéni szabadság, sem a jogok és hatalmak kellő tagozata, sem az individuális kezdeményezés és alkotás, sem az ipar és gazdasági munka elvének és érvényesülésének nem kedvező; – állam és társadalom, kormány és nép, uralkodás és engedelmesség, egymástól szerves módon különválasztva, s viszont ugyanolykép egymással kapcsolatba helyezve nincsenek; – az anyagi foglalkozás, vagyonszerzés és forgatás, gazdasági értékek termelése és munka általi szaporítása a szabad állampolgárhoz nem illőnek, s nemtelen törekvésnek tekintetik. – Megannyi magyarázó okai annak, hogy az ókori állam, daczára egyes fénylő tulajdonai s nagyszerűségek által megkapó momentumainak, egészben véve egyoldalú, a haladás és tökélyesedés számos elemeit nélkülöző, s ugyanazért bizonyos fejlődéspolczon való túlemelkedésre képtelen politikai alakulat vala.

Sokban egyenes ellentétet képez ezekhez a középkori állam, mely az erőiben kimerült, s a nyers

de l'humanité (1851. sk. évekb.) I-VIII-ik köt. helyenként, Bluntschli: Über die mittelalterliche und die moderne Staatsidee (1855.) Janet: Histoire de la philosophie morale stb. (1858). I. köt. 1-176. 1. 209-492. 1. Held: Staat und Gesellschaft vom Standpunkte der Menschheit (1863. 11. köt. 92. sat. 164 sat. 1.

germán barbárok csapásai, meg az erkölcsszelidítő kereszténység befolyása által elemeire felbontott római birodalom romjain, hosszú, majdnem félezer évig tartott vajúadások közt képződött s. egészen a XVI-dik századig, sőt több tekintetben a múlt századbeli nagy államrázkódtatásokig állott fenn. – E Jtózépkori státus³⁾ uralkodó elve: a germán- és a keresztény elem lényegében gyökerező Individualismus; a gondolat, hogy nem az egyén az államnak, hanem az állam az egyénnek kedvéért létezik; hogy a státus nem öncél, mint az ókor tartá, s annak legnagyobb bölcsei, egy Plato és Aristoteles taníták, hanem eszköz és intézkedés az egyének javára és biztosítására. A középkor állama, melyben a szünetlenül folyt harcok az egyesek hatalmát megtörve, a többek, a sok hatalmasok uralmát emelték érvényre, egy nagy gépezetévé válik a megszaggatott erőknél és érdekeknek; az országok úgy tűnek fel, mint tartomány-területek conglomerátumai, mint községek, rendek s foglalkozáskörök rendezetlen emberhalmazai; a minden viszonylatokon átfűződő feudális mus köz- és nyilvánügyeket meg jogokat privátjog természetével bíró ügyekké és jogokká törpíti; az uralkodóhatalommá vált s valódi, rendeltetése körén sokszor túllépő egyház az egész államszervezetnek bizonyos thepkratikus jelleget kölcsönöz; – mindenek felett

³⁾ V. ö. Forster: Der Staatsgedanke des Mittelalters (1861.) Guizot: Histoire de la Civilisation de l'Europe (1846.) 3 sic. lee.zke. Bluntschli: Geschichte des allgem. Staatsrechts und der Politik (1868.) 1-6. 1. Hajnik: Egyetemes európai jogtörténelem (1871.) 1-2. füzet helyenkint. Wenzel: Egyetemes európai jogtörténet (1869.) 279. sk. 1. Blaquey: History of political Littérature (1854, sk, évekb.) általában.

pedig, s mindezek eredményeként, mint legnagyobb hiánya az egész középkori státusalakulatnak: a közszellem és a státus-tudalom hiánya észlelhető.

II.

A politikai tekintetben is igazi „renaissance” vagy újjászületés korának nevezhető azon két évszázad, melyet a humanisztikus tanulmányok föléledése, a hitreformáció, a nagy nemzeti államok keletkezésébe, meg a tudományos vizsgálódás kritikai irányának érvényrejutása jeleznek ⁴⁾, vetette, meg alapjait a státus azon alakulatának, a melyet újkorinak nevezünk. Egészen megfélelőleg a nagy római költő: „novus ab integro saeculorum nascitur ordo” szavának, a polgárosult emberiség köréhez tartozó népek egész során át, a legmélyebben ható változásokkal találkozunk ez időben. Az eszmék és elvek, az érdekek és törekvések, az alkotások és intézmények egy egészen új világa és rendszere tárul fel előttünk. A mintegy hosszú álomból ocsúdó népek lelkében ajr3nizeti egység és összetartozandóság, másrészt az állami és sociális egymásra utaltság érzete felébred; a rendi és feudális megszagatottság helyébe a szabadságot és jogegyenlőséget biztosító állampolgáriság ⁵⁾ s egyenjogosultság lép; az institutiókat és

⁴⁾ V. ö. Bluntschli: Staatswörterbuch VI. köt. 601. sk. 1. Schmitthener: Zwölf Bücher vom Staate I. köt. 57. sk. 1. (Ter-
vinas: Einleitung in die Geschichte des XIX. Jahrhunderts (1853.)
általban. Janet: Histoire de la philosophie moral«; II. köt. beve-
zető szakaszok. B. Eötvös: A. XIX. század uralkodó eszméi (uj
kiad. 1870) t. helyen «is Gondolatok (1874) főleg az Állam és
Politika című szakaszban.

⁵⁾ V. ö. Hagen: Fragen der Zeit II. köt. 89. 1.

közkerölcsöket az egésznek (az egyént is legjobban biztosító módon) szelleme lengi át; az egésznek a részek és a részeknek az egész iránti kötelezettsége eszméje tölti be; s cselekvési elvül a közérdek és a közjó kezd mérvadónak elismertetni.

Míg_a középkori állam a hit és isten eszméjéből indult ki, ideáljának az istenországot és egyházuralmat vévé, az anyagi javak és gazdasági érdekekkel keveset törődött; közületi szervezetében pedig egy nagy hűbér rendként tűnik fel: addig a „modern állam” alapjául az embert veszi, szervezkedésében politikai tekinteteket követ, az egyházi hatalmat saját terére szorítja vissza, ideálját egy szabad és egxaelő. polgárokból álló szervesen szabályzott társadalomban látja, az iparnak és gazdasági mozgalomnak széles fejlődési tért biztosít, s külalakzatában egy nagy népi rend jellegét viseli.

Az újkori állam, továbbá, nem zavar többé össze köz- és magánjogot; állami hatalmát nem eonstruálja az egyesekből, hanem az összeségből; elveti az örökletes hivatalokat és tisztségeket, megszünteti a kiváltságokat, és privilégiumokat, a aak-szabadságok helyébe az egy és általános szabadságot lépteti; az előjogosultak várnáival szemben a politikai és sociális jogegyenlőség jótéteményeiben egyformán részesülhető, jogok és kötelességek tekintetében egyenlő állású állampolgárokat teremt, rendi és osztályérdekek mellőztével általános köz- és nemzet-érdekeknek ad kifejezést; a hatalom és uralkodás, szokáson és hagyományokon nyugvó alapjainak véletlenével ellentétben, hatalomgyakorlást és uralkodást szabályzó törvényeket, s organikus intéz-

menyeket létesít; a gazdasági munka méltóságát s a vagyon és az iparélet jelentőségét egész terjedelmében elismerve, s a tudomány, technika, s művészet minden nagy hódítmányait felhasználva: mint a szellem egy nagy műve, mint jog-, ipar és műveltségi állam jelenkezik.

Ez az újkori állam jellege és alakzata szemben az ó- és középkori államéval, általában. – Legyen azonban szabad egynémely részletre is kiterjeszkednem:

A modern állam úgy, a mint az a politikai bölcselek elméleteiben és a nagy culturek alkotmányában concret kifejezésre jut: a jog és jogosság uralmának megvalósítását, s a jóllét és művelődés föltételeinek létesítését tekinti céljaként; s azon eszmére van alapítva, hogy az egyes úgy, mint a társadalom biztosságot, erői akadálytalan kifejlését, jogos érdekei kielégítését csak státusban keresi és érheti el, hogy az államrend valódi kútfeje és talapzata az azt képző polgárok erkölcsi tudata és közrehatása; hogy helyes és megfelelő intézése a közdolgoknak csak az, mely a polgárok részvételével és befolyásával megy végbe; hogy hatalom és uralom nem egyeseknek kiváltságaként s nem egyeseknek érdekében? hanem az összeségből merített jogozat gyanánt az összeség (eszmeileg fölvett) megbízása és consensusa nyomán, s az „egésznek” érdekében gyakorolható; és hogy valamint nincs körzetén belül egy tag is, a ki a polgári jogközösségből ki lenne zárva, úgy nem létezhet benne egy sem, a kinek akarata önkényű és hatalma korlát nélküli volna. ⁶⁾

⁶⁾ V. ö. *Held*: Staat und Gesellschaft vom Standpunkte der Geschichte und des Staates II-ik köt: 499 sk. és 616 sk. 1.

Az újkori állam az egyénnek az „egész” , s az egésznek az „egyén” érdekében és szolgálatában való tevékenysége elvére van építve; a politikailag (azaz összczielokra) organisait nemzetakarát egységes nyilatkozata; alakzatában és fejlődésében a nép életéből szerveződik és táplálkozik; hús a nemzet húsából, vér a nemzet véréből, szellem a nemzet szelleméből. S ép ezért a nép életével és szükségével való szoros összefüggésénél fogva mondhatni, hogy tulajdonkép semmitől sem idegenebb, mint olynemű gyakorlásától a közhatalomnak, mely figyelmen kívül hagyva a népnek javát, menten minden ellensúlytól, önnön nyers terhének engedve át s korlátlan impetusát követve, minden szabadságot elfojt, s nem tűrve sem a szellemek szabadabb mozgását, sem a keblek fensőbb eszményekért való melegebb dobogását, a békét és nyugalmat tartja a legfőbb államczielnak, s békét és nyugalmat csinálva, de a temető békéjét és nyugalját; rendet tart fenn a rendetlenség rendezése által. ⁷⁾-⁸⁾).

III.

A modern állam továbbá egy egész hosszú sorával jár az intézményeknek, melyek megannyi edényeit és keretét képezik nemes tartalmának,

Ahrens: Naturrecht oder Philosophie des Rechts und des Staates (6-ik kiad. 1870.) II-ik köt. 340 sk. 1.

⁷⁾ Azonban megfelelően Borne sok igazat rejtő megjegyzéséről „Die Freiheit wächst auch im Grabe fort, bis sie den Sargdeckel sprengt, das sollten sich die Todtengraber merken.”

⁸⁾ V.o. Treitschke: Historische und politische Aufsätze (4-ik kiad. 1871.) III-ik köt. 244 sk. 1.

melyek segélyével nagy feladatainak megfelelni képessé válik, s a melyek az egész ó- s középkori államtól előnyösen különböztetik meg. Ott van egyebek közt egész rendszere az egyéni és politikai szabadság-jogoknak; ott a nemzeti akarat s közvélemény manifestációját és szervei alakba öntését lehetségessé tevő képviseleti rendszer ⁹⁾; ott az ország polgárait egy láthatatlan, de folyton együttlevő nagy szellemgyűlésben egyesítő s a gondolat hatalmának mint gyújtó villám, nyílgyors utat törő szabad sajtó; ott az alkotmány annyi biztosító institúciói; ott a közület érdekeit óvó és támogató s rendkívül tökélyesbedett igazgatási, igazságszolgáltatási, pénzügyi cultural stb. szervezet; ott a bíraskodás, a hadviselés, a nemzetközi érintkezés és forgalom műtani úgy mint politikai tekintetben hasonlíthatlanul helyesebb s megfelelőbb alakzata; ott a polgárok praktikus alkotmányi növelésének iskolájául szolgáló selfgo verum ent és helyhatósági rend; ott az állam gondjai sorában kiváló helyet elfoglaló nevelési s oktatási ügy; ott egy öntudatos s a társadalom ipari és forgalmi érdekeit szervesen felölelő s fejlesztő közgazdasági politika; ott végül azon számos egyéb tényező, mely kapcsolatban az elősoroltakkal, az országot, Cicero szép megjegyzése szerint „respublica est res populi” ¹⁰⁾ polgárainak igazi

⁹⁾ Legújabbban egyebek közt Guizot, P assy, (Formes de Gouvernement 1870. 389. sk. 1.). a nagy angol államférfiú Lowe (egyik parlam. beszédében) valamint St. Mill (a representative government (1-7-ik fejezet) meg. Laveleye (Formes du gouvernement. t. li.) ebben a momentumban vélték feltalálni a modern államszervezet legsajátosb s legfőbb jellegét szemben az ó- és a középkori államméval.

¹⁰⁾ V. ö. Cicero: De republica III-ik kv. apud Augustin. De civitate 2, 21.

köztulajdonává teszi, stb. – Megannyi hangosan szóló bizonyosságai annak, mennyivel magasabb s neme-
sebb fejlődés-polczon áll az ó- és középkori államokkal szemben a modern állam; melynek ez iránybani fel-
sőbbiségét, utalással céljaira és hivatására, egy újabb francia politikai bölcseő találóan imígy formulázta:
„la participation croissante des masses aux lumières, et au bien-être,” a tömegek folyton növe-
kedő reszletetése a felvilágosodás jótéteményeiben és a jóllétben.¹¹⁾

Az újkori állam az ó és középkori világ politikai elveinek egyeztetése, az autoritásnak az individua-
litással, az egységnek a változatossággal, a rendnek a szabadsággal való kibékítése s öszhangbahozására is irányul. E végre szervezi egyrészt a közhatalmat, erős és szilárd ugyan, de egyszersmind hajlékony s a közélet szükségéihez alkalmazkodó, s a különböző hatalmi ágak helyes egyensúlyát biztosító módon; szervezi másfelől a szabadságot egy egész során át az egyéni és politikai szabadság-jogoknak, s helyezi e kettőt egymással viszonylatba úgy, hogy egyik a má-
sik kiegészítése, de korlátjaként is hat; szervezi az egészet olykép, hogy a mint nem ismer el semmiféle korlátlan s felelőtlen hátaimat, úgy iparkodik a jogok és szabadsággal való helyes élés biztosítékait is meg-
teremteni.

S ez utóbiban rejlik ismét egyike az újkori állam legfőbb s legjellemzőbb vonásainak; vagyis abban, hogy az emberi szellemnek a korlátlan uralommal folytatott évszázados harczában kivívott azon intéz-

¹¹⁾ V. ö. Baudrillart: La liberté du travail (1865.) I. 1. (Royer-Collardra való hivatkozással.)

menyek fényes sorára utalhat, melyek az ember személyiségének és méltóságának elismerését, a polgárok szellemi és anyagi erői akadálytalan fejlődését és értékesítését, a vallás- és lélekismeret-szabadságot, a szabad munkát, forgalmat, közlekedést és vagyonnali bánást, a korlátlan vizsgálódás és kutatás elvét, a szabad egyesülést s társulást, panasz- és kérelemjogot, a szabad sajtót, a törvény előtti egyenlőséget, a választási jogot, s ezek alapján a közügyek intézésében való befolyást és részvételt a társadalom minden tagjára és osztályára nézve, részint biztosítják, részint hozzáférhetőkké teszik.

Ez intézmények alapján állhat és áll tényleg is elő olyszerű alakulata a statusnak, a mely annyi nagy állambölcsező eszményét képezi, az embernek mint polgárnak és erkölcsi politikai lénynek méltóságával megegyező, a haladás és tökélyesedés föltételeinek igen jelentékeny részét tartalmazza, a szellemi és anyagi jóllét és elégségesség garantáit hordja magában, a népeknek önnön akaratuk és önnön javukra való kormányzását teszi lehetőségessé, s a státust egy nagyjog és szabadságszervezetként tünteti élönkbe. ¹²⁾

IV.

Nem szabad egyébiránt, (ha, mint imént tevők, az újkori államot jog- és szabadságszervezetnek nyilvánítjuk) megfélemedoznünk soha arról, hogy e nagy államelvnek csak úgy van jogosultsága, ha annak

¹²⁾ V. ö. Gneist: Der Rechtsstaat (1872.) általb. Ahrens: Rechtsphilosophie II-ik köt. 368. sk. 1. Vacherot: La démocratie (1860.) 7. sk. 1.

helyes értelmezéséből s nem azon felfogásból indulunk ki, a melyet e fogalommal „szabadság” oly sokan és sokszor kötnek össze.¹³⁾ Az a szabadság ugyanis, a mely a modern állam igazi életeivé, a melyről egy tündöklő nevű kortársunk azt mondja: „hogy erő és rend, támasz és hatalom,” melyet a nagy britt statusférfit Fox egy ledönthetlen oszlopnak, Széchenyink Isten legszebb ajándékának, Szemerénk az emberiség legdrágább kincsének, a geniális angol történész Buckle egy szent letéteménynek, és az amerikai Lieber nemünk legfényesebb művének nevez, az a szabadság: nem a nyers és korlátlan, az emberi és társadalmi rend szükségszerű alapzataitól eltekintő, az egyéni kényre és tetszésre alapított, féket, és ellensúlyt nélkülöző, szabadossággá s rendtelenséggé fajuló szabadság.¹⁴⁾ Az újkori (most máj-saját néven nevezhető) a l k o t m á n y o s s z a b a d s á g, organikus s, önmagát mérséklő, alkotó és teremtő szabadság! Nem az a szabadság, a mely cél és irány nélkül fékvesztetten, mint szélvész rohan át a közélet síkjain, hanem az, a mely céljait önmaga határozza meg, s öntudatosan önmagának szab határokat; nem az a szabadság, mely lerázza magáról, a mi kényelmetlen, hanem az, a mely azt keresi, a mi hozzá méltó; nem az a szabadság, a mely csak mások feletti uralkodásra tör,

¹³⁾ V. ö. Kautz: Politika (II-ik kiad. 1874.) 161. l. Gneist jeles értekezését Haxthansen: Das constitutionelle Princip (1864.) II-ik köt. 87. sk. 1. Vacherot: Démocratie 39 l. Lemcke: Aesthetik 197. l. Fröbel. Theorie der Politik (1863) I-ső köt. 88. sk. 1. Greguss: A szabadságról (1874) általában.

¹⁴⁾ Tehát nagyon is szószerint magyarázva, Cicero ismeretes definitióját a szabadságról „liberta est potestas vivendi ut velis” (Pard. V. 1.)

hanem a mely önmagán tud uralkodni; nem az a szabadság, a mely csak a külső embert érdekli és dédéli, hanem az, a mely a lelkeket fegyelmezi és nemesíti; nem az a szabadság, a mely felforgatási dühvel mindennek neki ront, a mit tisztos szokás és erkölcs, idő és kegyelet szentesít és hord, hanem az a szabadság, a mely a kebleket és elméket fölemeli, a szíveket és akaratot edzi, áldásos alkotásokban, azt, a mi magát túlélte, eltávolítja, s azt, a mit új viszonyok és helyzet követelnek, létesíti.^{15)-17).}

Nagy, és következeiseiben veszedelmes tévedés azt hinni, mintha az újkori állam alkotmányos szerkezete, s ebben a szabadság, erős államhatalmi renddel összeegyeztethetlen volna; vagy szem elöl téveszteni azt, hogy a szabadságnak az egyesek ép úgy, mint az összeség érdekében, mindig bizonyos korlátoknak kell alávetve lennie, különösen pedig azt, hogy a szabad és alkotmányos státusnak számos, s pedig nem könnyen teljesíthető előfeltételei vannak, melyek Mában az küldetésének soha sem felelhet meg.¹⁸⁾⁻¹⁹⁾

¹⁵⁾ Azt mondja Göthee „Nach seinem Sinne leiten ist gemein; – Der Utile strebt na eh Ordnung und Gesetz.” (Nachgelassene Werke XVII-ik köt. 297. l.) Míg Seneca, az ókori bölcs, azt mondja „Nemo regere potest, nisi qui et regi. (De ira 2, 15, 4.); és Valerius Maximusnál azt olvassuk: „Ea domum tota est potentia, quae viribus suis modum imponit.” (1, 1, ext. 8.)

¹⁶⁾ Ide alkalmazhatók Burke-nek velőket rázó következő szavai: „the commonwealth would in a few generations crumble away, be disconnected into tin; dust and powder of individuality, and at length dispersed to all the winds of heaven.”

¹⁷⁾ V. n. Mirena: Rechtsphilosophie 11-ik köt. 60-61. l. Guizot: L'Église et la société chrétienne 143. sk. 1. Walter: Naturrecht und Politik, im Lichte der Gegenwart. (1803) 316 sk. 1.

¹⁸⁾ V. ö. Schmoller: Zur Geschichte der deutschen Klein-gewerbe. (1870.) 672-704. J. Kirchmann: Über parlamentarische Debatten. (1874.) l.l.

¹⁹⁾ Kiismerte ezt már az ókorban Aristoteles: (Politikája

Így például ki vonhatná kétségbe, hogy a constitutionális államokat tagjainak jóval magasb átlagműveltségét s bizonyos érettségét, sőt még lélek- és vérmeiséki tulajdonait is követeli meg?! Kivehetné tagadásba, hogy e nemes államforma valamennyi tagjainak legőszintébb közreműködésére, hazafiaságára, gyakran áldozatkészségére van utalva?! Ki ne ismerné be, hogy ez azon státusszervezet, mely minden egyes tényezőjében, uralkodóban úgy, mint alattvalóban, felsőbbekben úgy, mint alsóbbakban, jó akaratot²⁰⁾ s tiszta szándékot; a közérdek és közjó előtti mindenkori, kész meghajlást, kölcsönös türelmességet, eszmék, szükségek és köztekintetek előtti meghódolást feltételez; a mikben céljainak és intézményeinek erkölcsi értéke ép úgy, mint biztosítéka, gyökerezik. Kell-e végül utalnom arra hogy a modern államszervezet, az érdekek és szükségek rendkívüli sokasága és szövevényességénél fogva, nem máás s nem is lehet más, mint tiszta szándékkal s az összesség javára eszközölt s az ellentétek kibékítésére célzó transzaktionok s compromissumok láncolata: vagy arra, hogy a modern állam, a mint edzi és fejleszti a jellemeket, ugyanolykép föltételezett és függő is tagjainak és tényezőinek jellemessége s erkölcsi becsérzetétől, a melynek hiában, ha szerkezete külön-

III. 6. IV. 4. fejj.); napjainkban a radikal irányú Stuart Mill: (On parliamentary Reform 20 sk. 1. On represenfratív Government (6-8-ik fejezetb. Allezard. La liberté, principe de tous les droits (1871) 5-ik fejj. Walcker: Kritik der Partheien (1865) 376 sk. 1. Vorländer a tübingeni államtani folyóirat 1860-ki évf. 113 sk. 138 sk, i. hazánkban maga Kossuth is: ellenőr. Polit. Zsebkönyv. (1847) 460. l.

²⁶⁾ „Nullum est imperium nisi benevolentia munitum” mondta már Cornelius Nepos Dion. 5, 3.

ben granitszilárdságú lenne is, felbomlásnak kell indulnia! ²¹⁾-²³⁾

Nem felesleges végül, szemben azokkal, a kik a szabadság és a szabad alkotmányos állam helytelen értelmezéséből indulnak ki, hangsúlyozni azt, hogy ugyanazon mértékben, a melyben a társadalom tagjaira a politikai jogok és szabadságok élvezete kiterjesztetik, s így minden egyesre nézve erőivel való szabad élés, a korlátlanabb mozoghatóság, a független önelhatározhatóság, s a közdolgok menetére való befolyás köre és lehetősége szélesb lesz: nő és fokozódik jelentősége, sőt szükséges volta azon másik nagy elvnek is, mely a modern állam sarkalatos ismérve, a felelősségnek; a felelősségnek mindazért, a mit a közélet terén cselekszünk és művelünk, teszünk vagy mulasztunk; a felelősség érzetének, mely a polgári lélekismerettel azonos, az önbecsérzettel bíró ember magatartásának kalauza, a politikai, eszély s igazi állainböles cselekvőségnek biztosítéka! ²⁴⁾-²⁵⁾.

²¹⁾ Ide vonhatók már az ókori író szavai: „nulla natio ab adversariis potest delori, nisi propriis simultatibus so ipsa consumpsit.” Veget. R. M. 3, 10.

²²⁾ V. ö. Stuart Mill: On Liberty 2-ik fejelet. Deák Ferencz nyilatka. Csengery: Státusférfiak és szónokok (1851)41.1. Cavom gróf Treitschke: Aufsätze III-ik kötet. 205. 1. Baudrillart: Le regime constitutionnel cz. czikke. Block: Dictionnaire générale de la Politique ez. munk. 11-ik kötet. 792 sk. 1. Az ókorban Cicero: De Invent. 1, 4, 5.

²³⁾ „A jellemes emberek (mond Emerson) a társadalom és szabad államnak, melyhez tartoznak, lélekismerete; a jellem az erkölcsi rend, az egyén természetének médiumán át szemlélve” és Smile (id. könyve 2-ik lapján): „ha ily emberek nem lennének, nem volna érdemes, a világ arra, hogy benne éljünk.” Hogy pedig ép e tekintetben mily nagy hatású a munka, mutatja ugyan e most idézett író könyvének egész 4-ik fejezetén át.

²⁴⁾ Azt mondja Bagehot, a szellemdús angol állambölcsele,

V.

De még ezekkel sincs kimerítve lényege az újkori államnak. Ez utóbbi ugyanis nemcsak jog- és szabadságszervezet, nemcsak közeg és közvetítő előnyök élvezése s érdekek előmozdítására, hanem egyidejűleg és egészen hasonló mértékben egy nagy kötelelességi rend egy az egyesek részéről az „egésznek” irányában folyton teljesítendő szolgálatok és tartozások létszere is.²⁶⁾

Az alkotmányos állam jelesen nem elégszik meg azzal s nem állhat fenn úgy, ha tagjai benne csak szabadságot és politikai jogokat keresnek. – Nekie. több kell, kell az, hogy polgárai mindenikét meleg s eleven államérzület hassa át, az egészért való pozitív cselekvőség szelleme vezesse, az önmegtágadással párosult legélénkebb köteletség teljesítési készség legyen kalauza! Csak ez alapon jut teljes érvényre a politikai jogot gyakorló férfiú erkölcsi becse az államban; így valósul meg a nagy elv, hogy a státus nem ad jogokat, megységnek tartozások meg nem felelnek; a politikai szabadság is csak ott fog erős alapokon

hogy érettebb nemzetek egyik jellemvonása az is, „közügyeket szabadalmúsággal megvitadni, és higgadsággal elhatározni” stb. *Physics and politics or, thoughts on the application of natural selection and inheritance to political society.* (1872. V-ik könyv.)

²⁵⁾ „Selbstbescheidung, Selbsthingabe, und Selbstgeltendmachung für das Staatsganze ist Aufgabe der politischen Bildung stb.” mond a mai kor egyik legnagyobb állambölcseleje Gneist nyomán Held: a Haxthausenféle (fentebb id.) munka II-ik kötete 84. 1.

²⁶⁾ V. ö. még Jules Simon szellemdús könyvét „Le devoir” (1869) és Treitschke: *Histor. politische Aufsätze* cz. nagyhírű értekezései közül főleg a III-ik kötetbenieket.

nyugodni, a hol minden egyes a nagy erkölcsi egész szolgálatára készen áll; azon ezer meg ezer jótéteményt, a melyet a szabad állambani lét és létezhetés mindegyikünknek nyújt, ugyan „ez egész” irányábani kötelességek (hadszolgálat és ingyen hivataloskodás, igazgatásban és bíraskodásban való önkénytes részvétel, oktatási és nevelési, jótékonyági és humanitárius, pénzügyi és közbiztossági intézkedésekben és feladatokban való közreműködés alapján való) minél teljesebb mérvű lerovása által megszolgálni és visszatéríteni siet.²⁷⁾

Így lesz azután szabadság és kötelességteljesítés alapján az államérzület igazi politikai erővé és hatalommá, így emelkedhetik az egyes a magánérdek szűk látkörű sphaeráján túl a társadalmi kötelességteljesítés erkölcsi magaslatára, – így lesz az állam egy alsóbbrendű érdek közül étből egy fensőbb jellegű kötelesség-szövetkezetté; így az alkotmány egy nagy és nemes productumává a nemzeti geniusnak, a mely productum előhozásához járulni minden tisztességes tagja a társadalomnak becsületbeli kötelességének tekinti.

Nem is érintve azt, hogy oly ország, a mely ily alapokon szerveztetik, s ezen erkölcsi potenciák által

²⁷⁾ V. ö. Gneist: *Englisches Verwaltungsrecht és Communalverfassung Englands* (1863–1867) ez. nagy munk. befejező szakaszait; és Janet: *Les problèmes du XIX. siècle* (1872-ben megjelent kitűnő dolgozatát t. helyen).

²⁸⁾ Azokkal szemben pedig, a kik talán azt hiszik, hogy iparossági ügyek utáni járás stb. a szabad s nemes férfúhoz nem egészen illő, s egyik a másikat kizárja: utalhatni már a nagy görög történetíró Thukydides „*De bello peloponnesiaco*” ez. munk. II-ik r. 40. s köv. fej., a hol a demokratikus hellén közélet példáival czáfolja e ferde nézetet.

hordatik: békében és viharban egyaránt rendíthetetlenül álland, s bármi érje is, sziklaszilárdsága lesz.

A praktikus állambölcselet mindezekre utalni el nem mulaszthatja. Nem mulaszthatja el szemben különösen azzal, hogy sokan, igen sokan vannak ép napjainkban, a kik csak jogokat és szabadságokat hangoztatnak, de az „egész” irányábani tartozásokat és kötelmeket szem elöl tévesztik; s igen nagy a számuk azoknak, a kik ellentétben a nagy angol államférfiúval Canninggel, a ki szerint azok a nép legjobb barátai, a kik arra figyelmeztetik, hogy nemcsak jogai, hanem köteleiségei is vannak: a tömegeknek hízelegnek, a szabadságot váltig emlegetve előttök, kegyét vadásszák, s ép ez által a politikai erkölcs meglazulására, tudva, nem tudva, okot szolgáltatnak.

Az újkori állam ilykép: tagjai folytontartó munkájának, erőfeszítésének és szolgálatainak szüleményeként jelenkezik; s a mint ugyan e tagok számára egy hozzájuk méltó, nemesb s kielégítőbb politikai létet biztosít, úgy concret valósággá emeli nagyban és szélesb körben az emberi élet és sorsra nézve a geniális német költő által mondott ama mély igazságot rejtő szót: „Durch der Mühe Pflugschaar muss sich der Mensch des Schicksals harten Boden öffnen”, s naponként zúgja velöket rázó hangokon füleinkbe a történelem ama tant, hogy elpusztul azaz ország, melynek polgárai az alkotmányi szervezet ily értelemem felfogására nem emelkednek.

VI.

Ha az eddigiekben az újkori állam úgy tüntettek fel, mint morál-politikai létszer, s mint

kiválólag ideális tényezők és hatások eredménye: szükségessé válik annak teljeseb méltatására, valamint az ó- és középkori állammal való ellentétének tüzetesb jelzésére még egy, más előkelőleg realistikai oldala szerint való szemügyre vétele is. E szempont: az ipar, a munka, a forgalom, szóval a közgazdaság szempontja.

Ha ugyanis létez ismérv, melynél fogva a modern állam az ó- és középkori államtól élesen megkülömböztethető, az a nemzeti ipar, forgalom és üzleteiét azon nagyszerű organismusában keresendő, mely a modern polgáriasodás elén haladó alkotmányos államok háztartásában tárul fel előttünk. Ez emberi ész és értelem, a szabad tudományos kutatás és korlátlan vizsgálódás, a technika és művészet minden nagy vívmányai, mint megannyi fényes diadaljelek az emberi szellem és akarat harczában a természet vak hatalmaival, legteljeseb s legsikereseb módon értékesítvék.

A modern alkotmányos népek közgazdasága, elméleti tantételeiben ép nygy mint praktikus alakzataiban, mutatja nemünket világhisztóriai fejlődésmenete eddig elért legmagasabb pontján, lehangosban szóló bizonyítványa haladási és tökélyesedési képességünknek, de legerősb támasza is az általános, nemcsak anyagi, hanem cultural emelkedésnek és előmenetelnek; úgy, hogy teljes joggal mondhatni e tekintetben is a nagy német történetíróval, hogy „ha a história fölkelne, s az ókor bölcsei sírjaikból föltámadnának, bámulva néznék az újkori emberiség e fenséges remekét, az industriális műveltségű alkotmányos államot.”

Az újabb tudományos vizsgálódás egyik elismert eredménye illetőleg tana az, hogy valamint az ember, mint egyed, physikai és psychikai szervezete tekintetében, úgy a népelet is valamennyi elemeiben és nyilatkozásaiban egy szorosan összefüggő egészet képez, s így azon erők és hatások, a melyek a társadalom egyik, például erkölcsi vagy politikai életmozzanatai terén működnek, ugyanezen társadalom minden egyéb viszonylataiban, tehát a gazdaságiakban, a művészetiekben stb. is megvannak.

E nagy élettörvény világában szemléljük a legteljesebb analógiát az újkori állam egyfelől politikai, másfelől közgazdasági alakzatai és irányai között, így hogy csak egynémelyeket említsünk, ki ne látná, mily jelentékeny tényező és föltétel a gazdasági élet terén is a rend- és szabadság elve, se kettő helyes combinatiója; – mennyire képezik azon jogviszonylatok és erkölcsi factorok, melyek az állami lét megannyi biztosítékai, a tulajdonjog, az emberi személyiség elismerése, a család- s örökösödési rend, a takarékoság, a foglalkozások megosztása és egyesítése, a verseny, a korlátlan érintkezés és közlekedés stb. egyidejűleg a nemzetgazdaság föltételeit és garantiáit is; – lehet e tagadni, hogy az a domináló iránylata az újkori államnak, mely a tömegek politikai emelését és egyenjogosítását veszi czélba, a közgazdaság minden újabb rendszereiben is megvan s érvényre küzd; – hogy a politikai democratia alakzatainak az ipar és üzletélet terén az alsóbb osztályokat felölelő associationalismus és társasulási szervezet egészen megfelelő analogonja; – hogy azon nagyszerű hatások, melyeket a közélet terén a szabad

sajtó, időnek és térnek majdnem teljes eliminálásával előidéz: a gazdasági üzlet és forgalom körében egyfelől a gépek, s másfelől a nyílgyors közlekedést lehetségesítő szállítási eszközök által hozatnak elő.

Lehet-e kétségbe vonni azt, hogy az, a mit a modern állam elérni akar, akkor a midőn a jogegyenlőséget, a kiváltságok s előjogok eltörlését s még az alsóbb osztályoknak is a közdolgozókban való részvételét kimondja: nem egyéb mint logikai folyománya és analógonja annak a törekvésnek, hogy a közületi lét jótéteményeihez való jutás, a jóllét s az elégtelenség a társadalom minden tagjára nézve lehetővé s elérhetővé tétessék; a modern szabadság nagy elve szerint a státusügyekbe való befolyás, ép úgy, mint az emberhez méltó megélhetés föltételei mindenkire nézve egyenlőkké s megszerezhetőkké válnak.

Az alkotmányos népek figyelmesb szemlélete továbbá azon megismerésre is vezet, hogy a közélet összes fejlődése és szervezete a közgazdaság factornak és alakzatainak befolyása alatt áll. Hogy (egyebek közt), a birtok s vagyon megosztási állapotok, a pénz és hitel mozgalom, a tőkések és munkások közti viszony, a szabad vagy megkötött jószágforgalom, a productio és consumtio egyensúlya vagy ennek megzavartatása, az adóügy és közadóssági rendszer, a nagyban vagy kicsinyben űzött ipar, a gazd. foglalkozásnemek tagozata meg az ország területén való helyi megosztásmódja és aránya stb.: megannyi háttérző momentumok a státusélet mikénti alakulására nézve; hogy misem képes inkább feltartóztatni a politikai haladást, mint kóros gazdasági állapotok, s

menyek és hatás csak úgy érethetnek el, ha tagjai, tanítók és tanulók, kötelességeik teljesítésében törehtien buzgalommal, hűn és kitartással járnak el; – mint munkaszervezetnek végül annyiban, hogy az életelvét képző tanítás és tanulás egyike a legnemesb s leproductivebb munkáknak, és hogy nyomatéka és hírneve mint főiskolának, azon mérvtől föltételezett, amelyben a benne művelt tudományok, nehéz, – megfeszített szellemizasztó munka által önálló tovább fejlesztés és gyümölcsöző kapcsolatba hozás nyomán előbbre vitetnek.

Hazánkat illetőleg pedig örömmel és büszkeséggel mutathatunk arra, hogy az, úgy, a mint őseink szentelt kezei és a J-8-iki törvényhozás bölcsesége által rendeztetett, az újkori állam adtributumamak egy részével bír, s az alkotmányos státusok családkörében helyt foglal! De a midőn ezt hangsúlyozzuk, lehetetlen szem elől tévesztenünk azt, hogy államszervezetünkben egynémely fontos kelléke a modern államnak még hiányzik; hogy a szabadságjogokkal való helyes éles és azok mértéke felőli fogalmaink nem eléggé tisztultak; a közgazdasági életrend és haladás föltételeinek, az iparnak, az intensiv üzletnek, a tőkeerő, s a mindezt biztosító vagy fejlesztő eszközöknek birtokában csak kis mérvben vagyunk; hogy a szellemműveltség, a technika, s a tudomány vívmányait értékesítő képesség nálunk még fejletlen; s egyáltalában sokra, igen sokra nézve még csak a keretet és a formákat alkottuk meg, a melyeket, hogy igazi modern jog- és culturállam lehessünk, tartalommal, hússal és vérrel kell ellátunk, és betöltenünk!

E nagy és nemes feladatot, – a magyar államnak igazi modern állammá való alakítását, a most működő és fejlődő nemzedéknek kell megoldania; de hogy megoldathassék, szükséges, hogy minden gyermeke és minden intézménye a közhazának, és így egyetemünk is, legjobb erői lelkiismeretes felhasználásával működjék a szent célra közre! Mert csak így, s másként nem, teendünk eleget anyaintézetünk nagy alapítója nemes célzatainak; csak így leszünk képesek a magyarság történeti küldetésének is megfelelni; s elérni azt, hogy kortársaink mielőbb, s egykoron a história büszkeséggel mutathasson Magyarországra is, mint: igazi szabadság-, kötelesség-, és munkaszervezetre!